

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Redactioneel

Het is verfrissend voor een redactie als er op gezette tijden nieuwe leden bij komen. Maar helaas hoort daar ook bij dat er dan afscheid moet worden genomen van lang zittende redacteuren. Na het geslaagde symposium *Psychoanalyse en het vreemde*, waarvan u de teksten in het eerste nummer van 2005 kunt lezen, namen we in oktober afscheid van Eugenie Oosterhuis, die bijna acht jaar in de redactie heeft gezeten. Bij haar vertrek noemde ik drie belangrijke eigenschappen die haar tot een zeer gewaardeerd redactielid maken: kritisch, betrouwbaar en productief. Haar productiviteit is niet alleen naar voren gekomen in het pure redactiewerk, maar ook als schrijfster. Ze publiceerde zes artikelen, besprak zestien boeken, en in het voor u liggende nummer voegt ze daar nog twee recensies aan toe. Hopelijk volgt er in de toekomst nog meer. De redactie is samengesteld uit leden van de verenigingen en stichtingen die het tijdschrift mogelijk maken. Eugenie Oosterhuis' plek namens de NVPP wordt nu ingenomen door Jan Vandeputte, die vooral zijn deskundigheid als psychoanalytisch psychotherapeut en analyticus voor kinderen en adolescenten geacht wordt in te brengen. We verwachten veel van hem.

De inhoud van het huidige nummer lijkt wel een en al een pleidooi voor het belang van het intersubjectieve en het wederkerige in de psychoanalyse. Slechts in de bespreking van *Within time & beyond time. A Festschrift for Pearl King* door Eugenie Oosterhuis treffen we een tegengeluid aan. André Green verzucht dat de nadruk op het hier-en-nu in de overdrachtsrelatie een ernstige denkfout is, omdat daarmee voorbij wordt gegaan 'aan de werkelijke betekenis van overdracht, dat wil zeggen van de herhaling van het verleden van de patiënt'. Het loslaten van Freud en het achternalopen van nieuwe theorieën vindt hij een verarming. Maar dit tegengeluid wordt in dit nummer overstemd door degenen die wel die richting op gaan. Vrij expliciet komen we dit tegen in het verslag van de PSU-studiedag *Het nieuwe taboe: psychoanalyse, lichaam en seksualiteit*, dat Nynke Colijn schreef. Jaap Ubbels meent dat de seksualiteitsbeleving zich ontwikkelt vanuit de intensieve relatie tussen moeder en baby en dat de nadruk op de endopsychische ontwikkeling in de freudiaanse en Anglo-Amerikaanse opvatting naar de achtergrond is geschoven. Marijke Lenstra, die zich in het beschreven klinische voorbeeld laat kennen als een klassiek analytica, benadrukt dat in de ontwikkeling van de seksuele identiteit van zowel meisjes als jongens het belangrijk is dat zij zowel moeder- als vaderaspecten internaliseren evenals de reacties van de ouders op het lichaam.

Nadat we in vorige nummers al publiceerden over de theorie (Ubbels 2003) en praktijk (Deben-Mager & Verheugt-Pleiter 2004) van gehechtheid, oppert Thijs de Wolf in zijn artikel *Structurele verandering* gedachten over ver-

andering, gehechtheid, de werking van het impliciete, procedurele geheugen en de analytisch-analysantsamenwerking als een intersubjectieve werkelijkheid. Fonagy volgend, meent De Wolf dat verandering plaatsvindt op twee niveaus: dat van de conflicterende mentale representaties en dat van het 'psychische verwerkingssysteem'. Het analytisch proces vindt plaats binnen de specifieke gehechtheidsrelatie van analysant en analytisch, net als indertijd in de kinderlijke ontwikkeling. Door de ervaring van die relatie kan het impliciete, innerlijke werkmodel veranderen en kan een verschuiving plaatsvinden van een onveilige naar een meer veilige gehechtheid. In termen van de nieuwe theorie kan verandering dus op twee niveaus plaatsvinden: een veranderd mentaliseren en afname van conflicterende mentale representaties. Hoewel De Wolf dit niet expliciet noemt, lijkt zijn artikel mij een belangrijke poging het analytisch proces zodanig te beschrijven dat het toegankelijk wordt voor onderzoek.

Ook in Marc Hebbrechts *Narcistische thema's en variaties* komt het belang van de wederkerige moeder-kindinteractie en de actualiteit van de analytisch-analysantinteractie aan de orde. Net als Ubbels stelt Hebbrecht bijvoorbeeld dat Freuds concept van het primair narcisme, waarin de libido geheel op zichzelf wordt gericht, inmiddels onhoudbaar is geworden en dat babyonderzoek empirisch bewijsmateriaal levert voor de juistheid van het kleiniaanse (object)relationele model voor dit aspect van de ontwikkeling. Hebbrecht schetst erudiet de stand van zaken over narcisme aan de hand van recente publicaties. De volwassen narcistische persoonlijkheid wordt niet gekenmerkt door de afwezigheid van een innerlijk object, maar is vervuld van het verloren liefdesobject. In de narcistische persoonlijkheid is er een voortdurend conflict tussen de representaties van Narcissus die aan zichzelf genoeg heeft en van Echo, die gehoord en verwoord wil worden. Voor de techniek betekent dit dat de analytisch soms spiegelende, bewonderende reacties binnen een niet gescheiden relatie moet geven (het werken rond het Echoaspect), op andere momenten moet de analysant juist geconfronteerd worden met het wél gescheiden zijn, zodat de analysant wel het standpunt van een derde moet innemen en zich moet verhouden tot die scheiding (het werken rond het Narcissusaspect). Na lezing bleven mij de zinnen van Alice Miller over onze beroepskeuze bij: 'Wie zich als kind niet genoeg bemind heeft gevoeld, zal zich aangetrokken voelen tot de psychotherapeutische professie. Onbewust leeft dan de fantasie dat het zorgen voor anderen beloond zal worden met liefde.' Ze schoten me weer te binnen toen ik ze kort daarna op het symposium *Psychoanalyse en het vreemde* in verband kon brengen met de uitspraak van Toni Ladan dat het zware van ons vak ook is dat de patiënt ons verlaat zonder dat hij ons ooit heeft leren kennen in hoe we buiten de behandelkamer zijn, hoe we gekend zouden willen worden. Het postmodernisme, zo lezen we in de bespreking van Jan Cambien van *Post-modernism for psychotherapists. A critical reader*, leert ons dat een tekst niet verwijst naar 'de' werkelijkheid, maar naar andere teksten, die op hun

beurt naar nog andere teksten verwijzen. De teksten blijken uiteindelijk de enige realiteit. Hoe vruchtbaar deze zienswijze kan zijn, blijkt uit verschillende biografische bijdragen in dit nummer. Zo bespreekt Pieter van den Berg *Freud and the non-European* van de onlangs overleden Edward Said. Diens lezing van Freuds *De man Mozes en de monotheïstische religie* leidt tot een interpretatie waarin dat werk wordt beschouwd als Freuds zoektocht op het einde van zijn leven naar een identiteit die diasporisch, kosmopolitisch en thuisloos is. De tekst gaat uiteindelijk meer over 'de goddeloze jood' Freud dan over Mozes. Hoe gelaagd en wijldvertakt theoretische teksten kunnen zijn, blijkt ook in de bespreking van de biografie van Heinz Kohut (in Hebbrechts *Narcistische thema's en variaties*). Het boegbeeld van de zelfpsychologie is als kind zelf ernstig aan narcistische spiegeling tekort gekomen en bleef ondanks al zijn kennis en zijn twee analyses zelf uiterst narcistisch gepantserd. Het postmoderne denken, inmiddels ook al weer onder vuur liggend, geeft een theoretische onderbouwing van de observaties dat biografie en psychoanalytische theorievorming verweven zijn (Buckley 1999). Vandaar de interesse van meerdere recensenten in dit nummer voor biografisch materiaal, zoals de briefwisseling tussen Sigmund Freud en Max Eitingon, een boek over de oudste dochter van Freud en een woordenboek over het werk van W.R. Bion. Historisch interessant, maar voor mij vooral een uitdaging zeer alert te zijn wat betreft de houdbaarheidsdatum van 'onze' theorie.

Frans Schalkwijk

Literatuur

Buckley, P. (1999). Personal history and the origins of psychoanalytic ideas. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 47, 1391-1409.

Deben-Mager, M. & Verheugt-Pleiter, A.

(2004). Enkele toepassingen van de gehechtheidstheorie op de psychoanalytische praktijk. *Tijdschrift voor Psychoanalyse*, 10, 18-30.

Ubbels, J. (2003). Hechtingstheorie en psychoanalyse. *Tijdschrift voor Psychoanalyse*, 9, 84-98.